

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 657.471:351.863:631.11
JEL Classification: Q12, M11

*Свиноус І.В.,
д-р екон. наук, проф., зав. кафедри обліку і оподаткування,
Хомяк Н.В.,
канд. екон. наук, доц., доц. кафедри обліку і оподаткування,
Гаврик О.Ю.,
канд. екон. наук, доц. кафедри обліку і оподаткування,
Білоцерківський національний аграрний університет*

УПРАВЛІННЯ ТРАНСАКЦІЙНИМИ ВИТРАТАМИ ЯК СКЛАДОВОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Характерними особливостями сільського господарства щодо формування трансакційних витрат в аграрному секторі, порівняно з іншими галузями національного господарства, є його велика залежність від природного середовища і біологічних процесів, що зумовлює прояв низької стійкості та прогнозованості розвитку.

Слід відзначити наявність характерного для аграрного сектору підвищеного виробничого ризику, пов'язаного із тим, що основна частина сільгоспугідь знаходиться в зоні ризикованого землеробства, що зумовлює значні витрати на пошук й обробку інформації про стан ринку, а також витрати опортуністичної поведінки (витрати, пов'язані з порушенням умов оплати за поставлену продукцію; витрати на стягнення дебіторської заборгованості; витрати, пов'язані з порушенням суб'єктами зовнішнього середовища умов постачання ресурсів щодо термінів, комплектності та якості; витрати, пов'язані з контролем дотримання умов угод суб'єктами зовнішнього середовища; витрати, пов'язані з ухилянням працівників від роботи; витрати, пов'язані з опортуністичною поведінкою менеджерів по відношенню до власників підприємства; витрати, пов'язані з опортуністичною поведінкою менеджерів різних рівнів управління по відношенню до підлеглих; оплата послуг представників органів державної влади; витрати на утримання інших організацій; витрати, що пов'язані з ухилянням від правових санкцій; витрати, що пов'язані з ухилянням від податків та нарахувань на заробітну плату; витрати, пов'язані з отриманням ділової інформації, що не є вільною для доступу). Циклічність, сезонність сільськогосподарської діяльності; висока частка основних фондів у структурі фінансових коштів; обмежений перелив факторів виробництва сільського господарства в інші сектори економіки – все це робить аграрну галузь непривабливою для інвестування капіталу й створить значні труднощі в отриманні комерційних кредитів – як довгострокових, так і короткострокових (насамперед для проведення посівних робіт). Сільськогосподарська діяльність пов'язана із землею; подовжений виробничий цикл зумовлює труднощі щодо гнучкого реагування на зміни кон'юнктури ринку; а внаслідок швидкопливного характеру деяких видів сільгосппродукції слід формувати потужності розподільчої логістики, враховуючи при цьому, що має місце прояв диктату організацій зі зберігання, транспортування та торгівлі на сільськогосподарських товаровиробників. Крім того, відсутні механізми та інституції щодо формування передумов для узгодженої цінової політики на ринку сільськогосподарської продукції та продовольства. За таких умов сільськогосподарські виробники не отримують реальних цін, хоча, на перший погляд, може скластися переконання про наявність вільної взаємодії попиту і пропозиції. Однак, із врахуванням низької цінової еластичності попиту на продукти харчування, сільськогосподарське виробництво є чутливим до коливань попиту. Проявами цієї особливості можуть бути: схильність сільськогосподарської галузі до криз надвиробництва; низька транспортабельність багатьох видів продукції внаслідок низької вартості продукції сільського господарства (картоплі, кормів та ін.), що зумовлює за собою обмежені ринки збуту, оскільки перевезення продукції на великі відстані буде економічно не вигідним. Вищеперераховані риси сільськогосподарського виробництва ставлять його у відособлене становище в економічній системі, де величина трансакційних витрат значно перевищує раціональні межі та має стійку тенденцію до зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різномічні грані важливої економічної проблеми в іноземній літературі, а саме управління витратами, становлення й розвиток методів управління ними

досліджувалися такими авторами, як: Р. Акофф, І. Ансофф, Р. Антоні, К. Ате, С. Л. Брю, Г. Гесс, Дж. Джонсон, Д. Дойл, К. Друрі, Р. Каплан, Б. Карлофф, В. Кер, Г. Кені, К. Кляйн, Ж. Курсель-Сенелі, Р. Купер, К. Меллерович, М. Паск'є, Г. Плаут, Т. Хіромото, Н. Хіггінс, Ч. Г. Хорнгрен, Дж. К. Шанк, Л. Чейс-Вілд, О. Шмаленбах, Х. Й. Фольмут, Дж. Фостер та ін.

Окремі питання, пов'язані із поглибленням теоретико-методологічних засад розвитку різних аспектів формування виробничих витрат та управління ними, зокрема й аграрних підприємств, розглянуто у працях вітчизняних науковців: В. Андрійчука, В. Збарського, І. Охріменка, І. Баланюка, С. Дем'яненка, М. Дем'яненка, В. Дієсперова, В. Зіновчука, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, С. Мочерного, Н. Прозорова, М. Хорунжого, О. Шпичака, Ю. Цал-Цалка.

Ці наукові дослідження є істотним внеском у розвиток теоретичних основ і розроблення заходів, спрямованих на удосконалення процесу управління виробничими витратами підприємства. Однак мінливість зовнішнього середовища та посилення кризових явищ актуалізує сучасні підходи до проблем дослідження з урахуванням необхідності розв'язання ряду завдань щодо удосконалення системи управління трансакційними витратами сільськогосподарських підприємств.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності управління трансакційними витратами як складової економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Взаємодіючи із зовнішнім середовищем, підприємства відчують його вплив на формування внутрішнього потенціалу та величину трансакційних витрат. З метою зниження трансакційних витрат вони здійснюють удосконалення організації виробництва та збуту, раціональну концентрацію виробничих ресурсів, що сприяє економії на масштабах діяльності, розвиток інтеграції-вперед та інтеграції-назад, що також впливає на зниження трансакційних витрат на одиницю продукції [1].

Формування системи управління трансакційними витратами на сільськогосподарських підприємствах розглядається як сукупність ринкових і внутрішньофірмових інститутів, методів та інструментів регулювання внутрішніх і зовнішніх трансакцій з метою формування раціональної величини та структури трансакційних витрат. Економічна складова оптимізації трансакційних витрат передбачає наявність методів державного та внутрішньофірмового регулювання (виявлення, облік, планування, прогнозування трансакційних витрат).

Під трансакційними витратами ми розглядаємо витрати, пов'язані із координацією процесів суб'єктів ринкових відносин і в межах ієрархічної структури підприємства, а також неявні витрати у вигляді витрат у результаті всіх видів трансакцій [2]. Необхідність дослідження факторів середовища, що формують трансакційні витрати, зумовлена можливістю визначити передумови їх виникнення та обґрунтувати дієві інструменти регулювання.

Розглянемо підходи до кваліфікації трансакційних витрат. Науковці виділяють дві основні групи трансакційних витрат: явні та неявні [3].

До явних трансакційних витрат відносять витрати, які відображаються в регістрах бухгалтерського обліку по рахунках 91–97. До неявних – витрати, які не відображені у фінансовому обліку, але впливають на кінцевий фінансовий результат [4]. До них відносять упущену вигоду, яка виникає при виборі альтернативних варіантів; зовнішні втрати у результаті реалізації продукції в терміни і за цінами в збиток власної вигоди, втрати фізичного обсягу продукції в процесі реалізації; внутрішні втрати всередині підприємства під дією певних обставин.

За джерелом виникнення доцільно розрізнити внутрішні та зовнішні трансакційні витрати. Для внутрішніх трансакційних витрат сформовані наступні класифікаційні ознаки: трансакційні витрати на забезпечення постачальницько-збутової функції та витрати на забезпечення функціонування обліково-аналітичної системи (формування інформаційних баз, організація облікових процесів, аналізу і контролю); управлінські витрати; витрати пов'язані з формуванням стандартів виробництва, норм тощо.

До зовнішніх трансакційних витрат належать витрати на рекламу, одержання консультаційних, аудиторських послуг; витрати на оренду торгових точок, страхування; держмити, штрафи, екологічні та санітарні платежі; послуги банків, недоотримана виручка.

Розглянемо особливості формування трансакційних витрат сільськогосподарськими підприємствами. Проведений нами аналіз динаміки формування трансакційних витрат свідчить про строкатість коливань їх величини та частки в структурі повної собівартості реалізованої продукції сільськогосподарських підприємств.

Таку тенденцію можна пояснити високою мінливістю зовнішнього середовища функціонування господарств корпоративного сектору аграрної економіки, а також недосконалістю ведення обліку на підприємствах, що ускладнює встановлення закономірностей формування трансакційних витрат та впливає на їх величину. Окрім цього, необхідно зазначити, що у фінансово-економічній звітності підприємств не наводиться інформація про витрати на лобіювання інтересів, втрачену вигоду, різного роду приховані виплати у вирішенні спірних питань із контрагентами ринку, пошук інформації та ін [5]. Вважаємо, що з метою ідентифікації джерел виникнення та об'єктивної оцінки величини трансакційних

витрат, необхідно удосконалювати обліково-аналітичне забезпечення на підприємствах та систему менеджменту.

Важливість вивчення трансакційних витрат сільськогосподарських підприємств підтверджується результатами аналізу, на основі яких встановлено залежність між величиною трансакційних витрат і рівнем товарності яєць, а також про наявність тісного взаємозв'язку між рівнем рентабельності виробництва та реалізації яєчної продукції й величиною рівня трансакційних витрат. Отже, забезпечення конкурентоспроможності продукції визначається не тільки рівнем виробничих витрат, але й організацією збутової діяльності сільськогосподарських підприємств на ринку, що вимагає формування відповідного механізму управління витратами.

Проведений аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств свідчать про переважання величини зовнішніх трансакційних витрат, цю обставину можна пояснити тим, що організація збутової діяльності підприємства передбачає використання транспортних послуг, а також послуг незалежних і залежних посередників, страхових компаній, фінансово-кредитних і т.д. Водночас підвищення частки зовнішніх трансакційних витрат підприємства вимагає їх оптимізації та запровадження відповідної системи контролю.

Тому, вищевикладені результати аналізу дають підстави для формулювання певних висновків. По-перше, перевищення зовнішніх трансакційних витрат порівняно із внутрішніми свідчить, що підприємствам доцільно орієнтуватися до досягнення мінімально можливої їх частки, щоб мінімізувати ризики зовнішнього середовища. Очевидно, що єдиного раціонального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми трансакційними витратами на підприємстві не може бути, оскільки це залежить від комплексу чинників внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування підприємства.

Як зазначають науковці, оптимальною слід вважати ситуацію, коли внутрішні трансакційні витрати дорівнюють зовнішнім, однак досягненню трансакційної економічної рівноваги перешкоджають різні фактори, серед яких варто передусім виділити недосконалість ринку та специфічність активів [6].

Орієнтація сільськогосподарських підприємств на зниження внутрішніх трансакційних витрат безпосередньо пов'язана з формуванням ефективних систем управління, зокрема бюджетування. Запровадження цієї системи буде спрямоване на підвищення фінансово-економічної ефективності та фінансової стійкості підприємства. Система повинна охоплювати всі виробничі процеси, окрім цього доцільно розробити норми та нормативи, при цьому відхилення фактичних значень їх величини свідчать про виникнення додаткових трансакційних витрат, у тому числі й у вигляді недоотриманого прибутку.

Варто наголосити на певній подібності витрат *ex ante/ex post* (до/після укладення договору) та витрат, пов'язаних із забезпеченням ринкової діяльності, що порівнюються із внутрішніми трансакційними витратами на забезпечення постачальницько-збутової функції [7]. Обидва види витрат містять у собі витрати на пошук інформації, на ведення переговорів, витрати контролю за виконанням угоди. Водночас, відмінність цих витрат полягає в джерелі витрат: у першому випадку джерелом є витрати на утримання власних підрозділів, відповідальних за просування товарів на ринку; в другому – витрати, пов'язані із залученням послуг сторонніх організацій, які забезпечують просування товарів на ринку.

Поява у переліку трансакційних витрат статті витрат, пов'язаних із утриманням управлінських та обліково-аналітичних служб, дозволяє стверджувати, що підвищення керованості виробничими, збутовими, управлінськими процесами набуває першочергового значення при нарощенні обсягів виробництва продукції та розширенні ринків збуту.

З метою більш деталізованого розгляду причин виникнення внутрішніх трансакційних витрат слід провести деталізований аналіз основних груп витрат: витрати на забезпечення постачальницько-збутової функції та управлінські трансакційні витрати: витрати на пошук інформації, її обробки та зберігання; витрати збуту, які включають в себе: оплату праці продавців, утримання складських приміщень, торгових точок та павільйонів, послуги власного автотранспорту з доставки продукції.

Як свідчить аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств, спостерігається незначне збільшення за статтею витрат, пов'язаних із відносинами з державними органами, що, насамперед, пояснюється подорожчанням вартості справляння державних зборів та мит при укладанні угод, особливо зовнішньоторговельних.

Окрім цього, необхідно наголосити на збільшенні витрат, пов'язаних із взаємодією з інститутами ринкової інфраструктури, які за період аналізу зросли майже на 57%. При виконанні ремонтних робіт власними підрозділами є можливість ці витрати суттєво скоротити. Вважаємо, що включення до складу структури підприємства власних служб для виконання функцій з ремонту зменшує трансакційні витрати на пошук інформації про сервісні структури, оцінку їх діяльності та безпосередній вибір, запобігає виникненню витрат опортуністичної поведінки партнерів.

Встановлено, що послугами сторонніх організацій більшість сільськогосподарських підприємств користуються при транспортуванні матеріалів та готової продукції, переважно залізничним транспортом, а також при сервісному обслуговуванні складного технічного обладнання.

Висока частка трансакційних витрат у формі недоотриманої виручки є істотним чинником, який слід розглядати як невикористану можливість в забезпеченні комерційного успіху підприємства. Так, протягом 2012–2017 рр. витрати по даній статті зросли на 31,5%, при цьому частка у структурі витрат

суттєво не змінилася. Дана обставина зумовлена наявністю значної кількості посередників, що призводить до зниження потенційного обсягу виручки при формуванні нераціональної системи розподілу продукції. Ці витрати становлять 33% сукупних зовнішніх трансакційних витрат, із них 71,6% – втрати доходу внаслідок реалізації продукції за нижчими цінами на шкоду власній вигоді, 22,5% – витрати у формі недоодержаної виручки в результаті нераціональних масштабів ринкової діяльності підприємства (втрати частини виручки від реалізації біовідходів стороннім організаціям для переробки), 5,5% – втрати частини виручки від неефективної політики управління, опортуністичної поведінки партнерів (списання дебіторської заборгованості через закінчення терміну давності та втрат з урахуванням інфляції), 0,4% – за рахунок втрат фізичного обсягу продукції в процесі реалізації.

Необхідно відзначити, що досить низьку частку виручки недоотримує підприємство за рахунок втрат фізичного обсягу продукції. У цілому величина виручки в перерахунку на натуральні показники коливається в межах допустимих втрат при транспортуванні та зберіганні сільськогосподарської продукції.

Одним із таких механізмів регулювання є система бюджетного планування, аналізу і контролю витрат, яка діє на аналізованому сільськогосподарському підприємстві. Система бюджетування, орієнтована на результат роботи кожного підрозділу, що дасть змогу формалізувати відносини і здійснювати управління та планування величини трансакційних витрат [8].

Облік витрат за центрами відповідальності й побудова бюджетів дозволяють отримувати достовірну та повну інформацію про внутрішньогосподарські процеси і результати діяльності підприємства: оцінити рівень і динаміку трансакційної складової, здійснювати планування і контроль, аналізувати відхилення витрат від планових, формувати інформаційну базу для прийняття управлінських рішень, що сприятиме підвищенню ефективності інформаційного обміну, скорочення витрат, запобігання опортуністичної поведінки (табл. 1).

Таблиця 1

Формування системи управлінського обліку трансакційних витратах по центрах відповідальності

Центр відповідальності	Найменування бюджетів	Контроль	Параметри і процедури фінансового аналізу
Відділ постачання	Бюджет закупівель. Бюджет комерційних витрат	Контроль показників бюджету закупівель. Контроль якості матеріалів	Обсяги реалізації, виручка, ціна продукції, кількість договорів довгострокового характеру, канали збуту (посередницькі ланцюги)
Відділ збуту	Бюджет закупівель. Бюджет комерційних витрат	Контроль бюджету продажів. Контроль ціни. Контроль виконання регламенту взаємодії із підрозділами підприємства	Аналіз зовнішніх (попит на продукцію, рівень цін) і внутрішніх чинників (якість матеріалів, продукції, організації збутових процесів). Оцінка динаміки цін, збуту продукції
Транспортний відділ	Бюджет транспортних витрат	Контроль витрат ПММ, відповідно до норм та плану робіт. Контроль виконання плану взаємодії з відділом закупівель, відділом постачання	Частка витрат на ПММ для внутрішньовиробничих потреб при доставці матеріальних ресурсів від постачальників. Терміни виконання замовлень виробничих служб. Аналіз витрат на транспортування готової продукції. Аналіз затрат праці на персонал
Управлінські служби	Бюджет комерційних витрат	Контроль комерційних, управлінських витрат	Заробітна плата, утримання і обслуговування відділу маркетингу, амортизація, комерційні витрати Аналіз рівня витрат на утримання апарату управління, управлінського персоналу, приміщень

Джерело: складено авторами

При просуванні й реалізації продукції власними підрозділами сільськогосподарського підприємства можливими причинами відхилення за обсягом реалізації, ціною продукції, по каналах продажу можуть бути: реалізація продукції за заниженими цінами через необхідність швидкого збуту продукції, орієнтація на канали продажу за нижчою ціною, а також втрати фізичного обсягу продукції, зниження її якості, нестача інформації про конкурентів, ситуацію на ринку, канали збуту.

Параметри, за якими проводять аналіз причин відхилення, дозволяє співвіднести бізнес-процес за основними статтями розглянутої нами класифікації трансакційних витрат. При цьому облік трансакційних витрат повною мірою здійснюється за центрами відповідальності. Передумовами до зниження трансакційних витрат на одиницю виробленої продукції є оптимізація структури трансакційних витрат,

підвищення координації діяльності суб'єкта, що забезпечують безперервність усіх виробничо-розподільчих процесів.

Висновки з проведеного дослідження. Результати проведеного аналізу формування трансакційних витрат сільськогосподарськими підприємствами свідчать, що з метою їх оптимізації необхідно забезпечити наступне: виділення категорій трансакційних витрат, що виникають у процесі реалізації продукції; проведення розподілу витрат не тільки за видами, але й за періодами, в яких вони можуть виникати; визначення найбільш значимих видів трансакційних витрат із зазначенням періодів, в яких вони виникають; виявлення можливих причин виникнення певних видів трансакційних витрат; аналіз витрат щодо пошуку інформації, який можна здійснити за допомогою наступних загальновідомих методів: бенчмаркінг структури трансакційних витрат пошуку інформації; вартісний аналіз, що базується на вивченні окремих видів витрат та напрямів їх мінімізації; функціонально-вартісний аналіз, метою якого є ретельне вивчення складових процесу реалізації сільськогосподарської продукції та їх стандартизації з метою мінімізації витрат; досягнення скорочення трансакційних витрат шляхом зменшення кількості посередників (за скорочення довжини каналів реалізації продукції буде подолано асиметрію інформації на продовольчому ринку регіону; впровадження системи електронної торгівлі на основі діючих електронних бірж, що дозволить скоротити довжину каналів реалізації та приведе до зниження витрат пошуку інформації; побудова вертикальних маркетингових систем). Вважаємо, що за такого підходу підприємства та інтегровані з ними господарські структури одержать доступ до повної достовірної інформації, а також обмін нею відбуватиметься швидше.

Вважаємо, що запропонований методичний підхід до визначення величини та структури трансакційних витрат сільськогосподарських підприємств дасть можливість перерозподіляти внутрішні та зовнішні трансакції; його сутність полягає у порівнянні величини трансакційних витрат, джерелом яких є власні підрозділи підприємства, і тих, що виникають внаслідок ринкових трансакцій. Отже, у нинішніх умовах постає необхідність формування сільськогосподарськими підприємствами системи управління трансакційними витратами в напрямі: внутрішнього середовища – управління шляхом визначення раціональних масштабів діяльності підприємства на ринку, а також запровадження системи управління витратами; зовнішнього середовища – інституційний підхід, який реалізується через державну політику щодо формування та функціонування інститутів ринкової інфраструктури.

Бібліографічний список

1. Паска І.М. Економіко-організаційні засади функціонування збутової діяльності сільськогосподарських підприємств: монографія. Біла Церква: Білоцерків. нац. аграр. ун-т, 2012. 343 с.
2. Falkenberg A.W. Competition and Markets. *Journal of Macromarketing*. 2000. № 20. Pp. 431-445.
3. Кириченко О., Білоусова І. Управління трансакційними витратами суб'єктів господарської діяльності. *Фінанси України*. 2010. № 8. С. 97-104.
4. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: навч. посібн. Київ: КНЕУ, 2006. 526 с.
5. Садовська І., Биховець Ю. Теорія трансакційних витрат: генеза і сучасність. *Економіст*. 2012. № 4. С. 64-66.
6. Крутова А., Макуха М. Методологічні засади обліку трансакційних витрат. *Економіст*. 2012. № 4. С. 67-70.
7. Чаленко О. Інституційна гіпотеза про ринок, трансакційні витрати та посередництво. *Економіка України*. 2012. № 12. С. 30-40.
8. Тарасова Т.Ф., Гомонко Э.А. Управление затратами на предприятии: учебник для вузов. Москва: Проспект, 2009. 458 с.

References

1. Paska, I.M. (2012), *Ekonomiko-orhanizatsiini zasady funktsionuvannia zbutovoi diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv* [Economic and organizational principles of the functioning of marketing activities of agricultural enterprises], monograph, Bila Tserkva, Ukraine, 343 p.
2. Falkenberg, A.W. (2000), "Competition and Markets", *Journal of Macromarketing*, no. 20, pp. 431-445.
3. Kyrychenko, O. and Bilousova, I. (2010), "Management of transactional expenses of economic entities", *Finansy Ukrainy*, no. 8, pp. 97-104.
4. Sopko, V.V. (2006), *Bukhhalterskyi oblik v upravlinni pidpriemstvom* [Accounting in the management of the enterprise], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 526 p.
5. Sadovska, I. and Bykhovets, Yu. (2012), "The theory of transaction costs: the genesis and the present", *Economist*, no. 4, pp. 64-66.
6. Krutova, A. and Makukha, M. (2012), "Methodological principles of accounting transaction costs", *Economist*, no. 4, pp. 67-70.

7. Chalenko, O. (2012), "Institutional hypothesis about market, transaction costs and mediation", *Ekonomika Ukrainy*, no. 12, pp. 30-40.
8. Tarasova, T.F. and Gomonko, E.A. (2009), *Upravlenie zatratami na predpriatii* [Cost management in the enterprise], high-school textbook, Prospekt, Moscow, Russia, 458 p.

Свиноус І.В., Хомяк Н.В., Гаврик О.Ю. УПРАВЛІННЯ ТРАНСАКЦІЙНИМИ ВИТРАТАМИ, ЯК СКЛАДОВОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності управління трансакційними витратами як складовою економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження процесів і явищ у їх взаємозв'язку й розвитку, а саме: монографічний (при формулюванні мети, завдань, предмета і об'єкта дослідження); опитування (для виконання дослідження щодо вагомості елементів ланцюга цінностей підприємства); математично-статистичні, зокрема в аналізі бухгалтерської звітності (при дослідженні внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства); розрахунково-конструктивний (при порівнянні показників); експериментальний метод (при апробації розроблених методик).

Результати. Проведено аналіз формування трансакційних витрат сільськогосподарськими підприємствами, результати якого свідчать, що з метою оптимізації цих витрат необхідно забезпечити наступне: виділення категорій трансакційних витрат, що виникають у процесі реалізації продукції; проведення розподілу витрат не тільки за видами, але й за періодами, в яких вони можуть виникати; визначення найбільш значимих видів трансакційних витрат із зазначенням періодів, в яких вони виникають; виявлення можливих причин виникнення певних видів трансакційних витрат; аналіз витрат щодо пошуку інформації, який можна здійснити за допомогою наступних загальновідомих методів. Доведено, що саме за такого підходу підприємства та інтегровані з ними господарські структури одержать доступ до повної достовірної інформації, а також обмін нею відбуватиметься швидше.

Наукова новизна. Удосконалено методичні підходи до формування системи управлінського обліку трансакційних витрат по центрах відповідальності в сільськогосподарських підприємствах, що дозволить отримувати достовірну та повну інформацію про внутрішньогосподарські процеси і результати діяльності підприємства (оцінювати рівень і динаміку трансакційної складової, здійснювати планування і контроль, аналізувати відхилення витрат від планових, формувати інформаційну базу для прийняття управлінських рішень) і сприятиме підвищенню ефективності інформаційного обміну, скороченню витрат, запобіганню опортуністичної поведінки.

Практична значущість. Запропонований методичний підхід до визначення величини та структури трансакційних витрат може бути використаний у практиці діяльності будь-якого сільськогосподарського підприємства, що дасть можливість перерозподіляти внутрішні та зовнішні трансакції.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, трансакційні витрати, управління, економічна безпека, бюджетування.

Svynous I.V., Khomiak N.V., Havryk O.Yu. MANAGEMENT OF TRANSACTION EXPENDITURE AS A COMPOSITION OF ECONOMIC SAFETY AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is the development of practical recommendations for increasing the efficiency of management of transaction costs as a component of economic security of agricultural enterprises.

Methodology of research. General scientific and special methods of research of processes and phenomena in their interrelation and development are used in the process of research, namely: monographic (in the formulation of the purpose, tasks, subject and object of the study); a survey (to carry out research on the importance of elements of the chain of values of the enterprise); mathematical and statistical, in particular in the analysis of accounting (in the study of the internal and external environment of the enterprise); calculation and constructive (when comparing indicators); experimental method (at approbation of developed techniques).

Findings. The analysis of formation of transaction costs by agricultural enterprises is conducted, the results of which show that in order to optimize these costs, it is necessary to ensure the following: allocation of transaction costs incurred in the process of product sales; carrying out the distribution of expenses not only by species, but also by the periods in which they may arise; identification of the most significant types of transaction costs, indicating the periods in which they arise; Identification of possible causes of certain types of transaction costs; an analysis of the cost of finding information that can be accomplished using the following well-known methods. It is proved that it is in this approach that enterprises and integrated economic structures will gain access to full, reliable information, and will exchange it more quickly.

Originality. The methodical approaches to the formation of a system of management accounting of transaction costs at the centres of responsibility in agricultural enterprises have been improved, which will allow obtaining reliable and complete information about the internal business processes and results of the enterprise's activity (to assess the level and dynamics of the transactional component, to plan and control, to analyze deviation of costs from planned, to form an information base for making managerial decisions) and will help increase the effectiveness of information exchange, reduce costs, prevent opportunistic behaviour.

Practical value. The proposed methodological approach to determining the size and structure of transaction costs can be used in the practice of any agricultural enterprise, which will enable the reallocation of internal and external transactions.

Key words: agricultural enterprise, transaction costs, management, economic security, budgeting.

Свиноус І.В., Хомяк Н.В., Гаврик А.Ю. УПРАВЛЕНИЕ ТРАНСАКЦИОННЫМИ ИЗДЕРЖКАМИ КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Разработка практических рекомендаций по повышению эффективности управления трансакционными издержками, как составляющей экономической безопасности сельскохозяйственных предприятий.

Методика дослідження. В процесі дослідження використані общенаукові і спеціальні методи дослідження процесів і явищ в їх взаємозв'язку і розвитку, а саме: монографічний (при формулюванні цілей, завдань, предмету і об'єкту дослідження); опитування (для виконання дослідження по значимості елементів ланки цінностей підприємства); математико-статистичні, зокрема в аналізі бухгалтерської звітності (при дослідженні внутрішньої і зовнішньої середовища підприємства); розрахунково-конструктивний (при порівнянні показників); експериментальний метод (при апробації розроблених методик).

Результати. Проведено аналіз формування транзакційних витрат сільськогосподарськими підприємствами, результати якого свідчать, що з метою оптимізації цих витрат необхідно забезпечити наступне: виділення категорій транзакційних витрат, що виникають в процесі реалізації продукції; проведення розподілу витрат не тільки по видах, але і по періодах, в яких вони можуть виникати; визначення найбільш значимих видів транзакційних витрат з вказанням періодів, в яких вони виникають; виявлення можливих причин виникнення певних видів транзакційних витрат; аналіз витрат по пошуку інформації, який можна виконати з допомогою наступних загально відомих методів. Доведено, що саме при такому підході підприємства і інтегровані з ними господарські структури отримують доступ до повної достовірної інформації, а також обмін інформацією буде відбуватися швидше.

Наукова новизна. Удосконалено методичні підходи до формування системи управлінського обліку транзакційних витрат по центрах відповідальності в сільськогосподарських підприємствах, що дозволить отримувати достовірну і повну інформацію про внутрішні процеси і результати діяльності підприємства (оцінювати рівень і динаміку транзакційної структури, здійснювати планування і контроль, аналізувати відхилення витрат від планових, формувати інформаційну базу для прийняття управлінських рішень) і буде сприяти підвищенню ефективності інформаційного обміну, скороченню витрат, запобіганню опортуністичного поведіння.

Практична значимість. Представлений методичний підхід до визначення величини і структури транзакційних витрат може бути використаний в практиці діяльності будь-якого сільськогосподарського підприємства, що дозволить перерозподіляти внутрішні і зовнішні транзакції.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, транзакційні витрати, управління, економічна безпека, бюджетування.

УДК 658.8.012.12

JEL Classification: L110

*Попко О.В.,
канд. екон. наук, доц., доц. кафедри маркетингу,
Національний університет водного господарства та
природокористування*

ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Продовольча безпека є пріоритетним напрямком розвитку харчової промисловості України, ключовими стратегічними цілями якої виступають забезпечення населення країни якісними, безпечними, доступними продуктами харчування, а також розширення участі України на світовому ринку продовольства. Позиції України в умовах глобалізації визначаються, насамперед, її здатністю та можливістю створювати умови для постійного нарощування національного експортного інноваційного потенціалу, реалізація якого залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. Умови виходу на світовий продовольчий ринок передбачають дотримання технічних умов виробництва продукції, стандартизації й контролю за її якістю та безпечністю й потребують переходу харчової промисловості України на інноваційний розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна економічна наука зробила значний внесок у розробку теоретичних основ формування інноваційно-орієнтованої економіки країни, у створення інноваційної інфраструктури відповідно до програм і стратегій інноваційного розвитку провідних секторів економіки. Значний вклад у вирішення проблеми внесли наукові праці О. М. Алімова, В. П. Александрова, О. І. Амоші, В. М. Геєця, С. М. Ілляшенка. Інноваційний розвиток харчової промисловості як складової загальної проблеми досліджується багатьма вченими, серед яких є такі науковці, як: О. І. Дацій, Л. В. Дейнеко, А. О. Заїнчковський, Д. Ф. Крисанов, Л. І. Федулова, М. П. Сичевський. Незважаючи на вагомий науковий доробок фахівців із даної проблематики, питання реалізації інноваційних напрямків розвитку харчової промисловості України лишається вкрай актуальними та потребують більш детального вивчення.